

Taalgericht vakonderwijs en het nieuwe leren. Een openbaar gesprek.

Maaïke Hajer (Hogeschool van Utrecht, voorzitter Platform Taalgericht Vakonderwijs) Sanne Peters en Bart Engbers (Vader Rijn College, Utrecht) , Jo Nelissen (Freudenthal Instituut, Utrecht).

Maaïke Hajer zegt als gespreksleider dat ze niet uit is op een discussie of debat waarin vanuit stellingen met elkaar gestreden wordt om 'de waarheid', maar op een open gesprek waarin kennis en ervaringen worden uitgewisseld. Ze heeft het daarom een openbaar gesprek genoemd waarin geprobeerd wordt na te gaan wat taalgericht vakonderwijs en nieuw leren van elkaar kunnen leren. Ze start het gesprek met er op te wijzen dat het Vader Rijn College in Utrecht, waar Bart Engbers directeur is en Sanne Peters docent Nederlands en leermeester, een traditie heeft opgebouwd op het gebied van taalgericht vakonderwijs en zich nu voor de bovenbouw vmbo richt op het natuurlijk leren. Dat roept vragen op als:

- Waar versterken taalgericht vakonderwijs en het nieuwe leren elkaar?
- Waar staan ze op gespannen voet?
- Wat zijn belangrijke aandachtspunten voor docenten en scholen?

Bart Engbers reageert op deze opening door te verklaren dat hij geen dominee van het Nieuwe Leren is. Maar twee jaar geleden zijn ze er op het Vader Rijn mee gestart, om een antwoord te vinden op de problemen waar de vmbo-school op stuitte. De eerste stap was 'boekverbranding': de lastige boeken die voor veel begrips- en motivatieproblemen zorgden, moesten niet meer de leidraad voor het werk op school zijn. Het idee, gevoed door de ervaringen met taalgericht vakonderwijs, was dat de leerlingen veel actiever met taal bezig zouden moeten gaan. Ouders vragen zich wel af, of het nu zo moet. Maar het effect is dat taal nu ook op andere plekken komt dan alleen in de (extra) taallessen. Sanne Peters vult aan dat ze nu niet meer als docent vóór de groep staat, maar in de groep steeds met kinderen aan het praten is over hoe ze leren. Zo verbindt Nederlands zich met de sector Techniek. De jongens zijn daar steeds aan het praten over hun 'prestaties' (de taken waar ze aan werken). Zij praat met hen over hun ontwikkeling.

Bart merkt op dat er wel een klein gevaar is: de leerlingen leren nu wel heel goed spreken! De leerlingen stellen zich nog wel erg docentafhankelijk op, vind hij, maar dat ziet hij als een proces, waar ze doorheen moeten: een psychotherapie.

Jo Nelissen van het Freudenthal Instituut uit Utrecht heeft zich in publicaties laten kennen als criticaster van het nieuwe leren. Hij ziet zichzelf ook niet als dominee die tegenstanders wil overtuigen, maar wil als kritische vriend helpen de zaken scherp te krijgen. Hij poneert daarom de volgende stelling:

Het nieuwe leren is niet nieuw en gaat niet over leren. Het gaat over het nieuwe motiveren.

Jo Nelissen is het met de voorstanders van nieuw leren eens dat je leerlingen eerst moet motiveren. Maar een goede motivatie is onvoldoende, het geeft geen garantie dat er ook genoeg geleerd wordt. Er moet ook reflectie plaats vinden op wat je doet, en kwalitatief hoge interactie. Bij nieuwe leren hoort ook nieuw onderwijzen!

Misschien wordt het tijd, oppert Maaïke Hajer, dat iets meer verteld wordt over hoe het nieuwe leren er op het Vader Rijn College uitziet.

Bart Engbers antwoordt dat het nieuwe leren niet bestaat. Het is een containerbegrip, waar van alles onder valt. Hij heeft het liever over natuurlijk leren, dat sluit beter aan. Het staat dan ook in de traditie van de onderwijsvernieuwingen. Allerlei stukjes ervan zijn al eerder benoemd door onderwijsfilosofen. Hij schetst een beeld van het vmbo-onderwijs van drie jaar geleden waar de leerlingen de opdracht krijgen om twee plankjes aan elkaar vast te maken: een contextloze en nutteloze taak. Nu werken de leerlingen aan een complexe, echte opdracht, met een opdrachtgever, bijvoorbeeld iemand die een golfkarretje wil. Om zo'n karretje te maken moeten allerlei problemen opgelost worden en beslissingen genomen. Dat maakt het leren veel intensiever, met meer diepgang op bepaalde aspecten. En de leerlingen zijn veel gemotiveerder.

De winst is ook dat de leerlingen in de ateliers veel meer vrijheid van bewegen hebben.

Hoe wordt er dan geleerd, vraagt Maaïke Hajer?

Sanne Peters antwoordt dat zij weet wat de leerlingen moeten leren en hoe ze dat moeten doen. De stappen worden echter niet voorgedraaid. Leerlingen lopen tegen problemen aan en schrijven zich vrijwillig in voor een workshop. Ze leren daar doelgericht en kunnen het geleerde direct toepassen in het atelier.

Dat is toch mooi, vraagt Maaïke Jo Nelissen?

Jo verwacht onder de indruk te zijn van het werk in de ateliers. Maar hij wil niet te luchthartig doen over de zelfsturing van de leerlingen, want dat kan leiden tot inflexibel denken en tot niveauperlagings. Mijn eigen ervaring is bijvoorbeeld dat ik mezelf bij het zelf piano leren spelen, een verkeerde vingerzetting heb aangeleerd, die er niet dan met heel veel moeite weer uit geslepen kan worden. Hij miste de inspiratie van de docent. Het is belangrijk dat de docent de vinger aan de pols houdt.

Bart Engbers reageert hierop, door er op te wijzen dat het contact tussen de docent en de leerling in de klassikale setting miniem is, en dat op het Vader Rijn er dagelijks contact is tussen leerling en docent. Hij is het met Jo Nelissen eens dat het contact van de leermeester met de leerlingen cruciaal is.

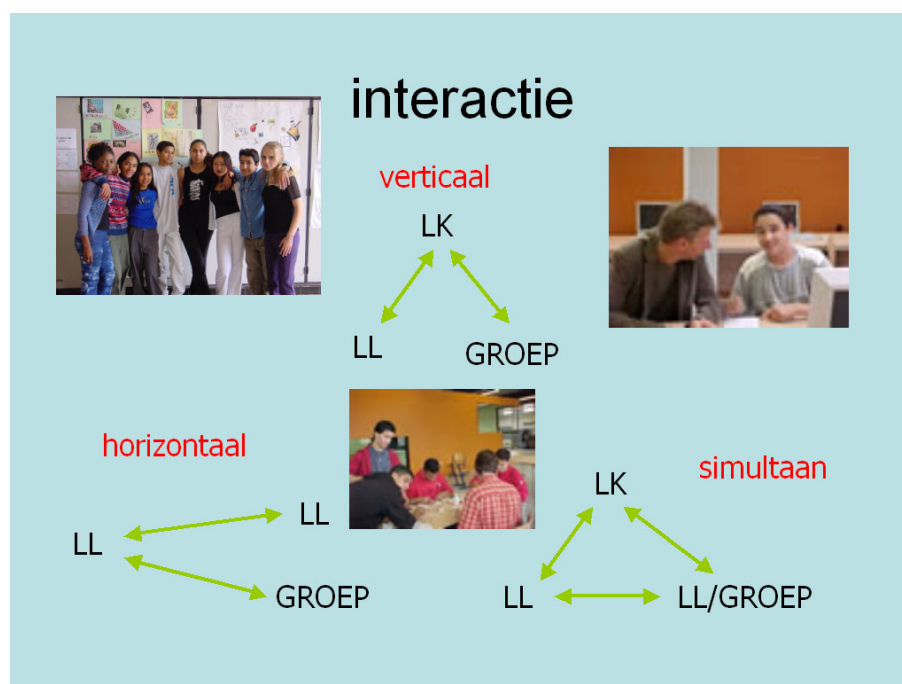
Sanne Peters vult hierop aan dat het grote voordeel van deze manier van werken is dat je de leerlingen dagelijks van dichtbij volgt. Je reflecteert de hele dag door met ze.

Maaïke Hajer is onlangs met collega's op het Vader Rijn geweest, en het is haar opgevallen dat de tweegesprekken leerling-leermeester voornamelijk over organisatorische zaken gaan, nooit over het vak of over de leerstof. En dat is nu bij uitstek wat taalgericht vakonderwijs beoogt. Ze laat twee sheets zien over taalgericht vakonderwijs waarop de kenmerken van taalgericht vakonderwijs staan opgesomd en verschillende aspecten van de interactie.

De kenmerken van taalgericht vakonderwijs zijn:

- **Expliciete taaldoelen**
- **Leren vanuit contexten** (visueel, vanuit eigen voorkennis, betekenisvol, relaties tussen vakken)
- **Leren in interactie** (veel praten en schrijven om begrippen te ontwikkelen)
- **Leren met taalsteun** (steun bij begrijpen en produceren van de nieuwe taal)

Bij interactie kunnen we dan verticale, horizontale en simultane interactie onderscheiden (zie figuur). Ze zijn allemaal belangrijk.

Dia Interactie

Bart Engbers reageert hierop door te zeggen dat men op het Vader Rijn College met het natuurlijk leren in het diepe is gesprongen en dat nu de zwakke plekken boven water komen. Een ervan is dat nu alle docenten hetzelfde doen.

Sanne zegt dat alle docenten nu als het ware in de goede stand gezet moeten worden, als het om taal gaat. In het contact met de leerling moet elke docent de taalontwikkeling stimuleren.

De vraag is, zegt Maaïke Hajer, hoe je dat doet. Bijvoorbeeld bij een fiets maken. Wat zijn de taaldoelen? Waar zit de taalsteun? Als het gaat om het ontwikkelen van nieuwe begrippen, wat zijn de aandachtspunten?

Sanne wijst er op dat er volgend jaar gewerkt zal gaan worden aan taaldoelen, en dat ze daar nu nog niet aan toe gekomen zijn.

Bart Engbers zegt dat de contexten heel divers zijn in de prestaties. Dat moeten we vasthouden. Dat is de basis. Daar moet nog van alles boven op. Hij zegt, provocerend, dat zijn kinderen genoeg hebben aan 4 à 5.000 woorden. En hij verwijt Maaïke Hajer en Jo Nelissen dat ze vanuit de vakkenstructuur blijven denken.

Jo Nelissen reageert door te zeggen dat je iets leert wat ergens over gaat. Ik leer wiskunde vanuit context. Hij snapt niet wat er tegen vakkenstructuur is. Je leert toch een vak?

Maar iemand, zegt Bart Engbers, die op de universiteit natuurkunde studeert, maar de kwantummechanica niet onder de knie krijgt, die geef je toch ook een diploma als hij op een ander terrein wel voldoende presteert? Wat is een vak?

Maaïke concretiseert het gesprek met het voorbeeld van een prestatie over magneten. Hoe worden de begrippen (afstoten, aantrekken, polen) bij zo'n prestatie ontwikkeld?

Sanne Peters antwoordt dat de leerlingen uit moeten zoeken wat magneten doen. Dat is theorie. Als leermeester praat je daar met ze over. De leerlingen moeten vervolgens bijvoorbeeld de begrippen uitleggen aan leerlingen in de onderbouw. Op deze manier kun je merken welke begrippen ze beheersen en waar de hiaten zitten.

Maaïke Hajer stelt voor terug te gaan naar de beginvraag: zijn taalgericht en nieuw leren verenigbaar? Wat zijn de uitdagingen en aandachtspunten?

Jo Nelissen reageert daarop met de opmerking dat hij niet weet wat wordt bedoeld met natuurlijk leren. Moet ik kijken bij Rousseau? Bij Vygotsky? De laatste ziet leren in essentie als het je eigen maken van een cultuur. Dat maakt nogal uit bij het zoeken naar uitdagingen en aandachtspunten. Hij ziet drie misverstanden:

1. Naarmate de leraar de leersituatie meer bepaalt, worden de leerlingen minder actief.
2. Naarmate de leraar de leersituatie minder bepaalt, worden de leerlingen actiever.
3. Als leerlingen meer zelfstandigheid krijgen, wordt de rol van de leerkracht kleiner.

Het zijn alledrie verkeerde veronderstellingen; de rol van de (vak)leerkracht blijft cruciaal.

Sanne Peters vindt de grootste uitdaging bij het natuurlijk leren op het Vader Rijn College er in ligt dat alle docenten meer met taal bezig gaan.

Bart Engbers sluit af met de opmerking dat natuurlijk leren geen ideologie is. Er gebeurt op zijn school heel veel meer. Ze werken er aan onderwijs op maat.

Maaïke Hajer sluit het openbaar gesprek af, met een hartelijk dankwoord aan de deelnemers en een expliciete link naar het thema van de conferentie: "De lat mag hoger". Ze suggereert tijdens presentaties en wandelgangencontacten het gespreksonderwerp verder uit te diepen: hoe wenselijk is het voor en met leerlingen doelen te formuleren om zo hun taalniveau te verhogen, ook in nieuwe vormen van onderwijs?